

Matrjošky ve školních lavicích

Možná jsem zvolila pro tento článek poněkud nezvyklý předmět. Mnozí z nás ho znají z návštěvy Prahy, kde matrjošky na nás koukají z každého druhého obchůdku se suvenýry. V různém provedení, s různým motivem a vybarvením. Zkusme zapomenout na laciný povrch a dovolme si použít právě to úžasné, jedinečné, co matrjošky nabízejí.

Co matrjoška vlastně je? Je to tradiční ruská dutá panenka, kterou lze otevřít a v níž se skrývá celá soustava čím dál menších tvarově identických panenek. Až se objeví poslední

miniaturní, nejmenší panenka, kterou už nelze rozložit.

Proč jsem zvolila zrovna tento příměr, tuto hračku? Zatím jsem nenašla nic názornějšího, co by vystihlo člověka v jeho vrstvách – veřejných a niterných. Něco je patrné na první pohled, a to je většinou chování, něco je skryté v nejzazším záhybu lidské, v našem případě dětské duše.

Dovolím si přiblížit příběh jednoho žáka, který pro mě byl, a asi i navždy zůstane představitelem matrjošky ve školních lavicích.

Byla jsem přizvána k řešení dost peprné události v jedné šesté třídě vesnické školy. Chlapec našel zvláštní zálibu v tom, jak na sebe strhnout pozornost. Vyhlédl si své spolužačky a v nestřežené chvíli podřepu je tahal za odhalená tanga (miniaturní dámské kalhotky). A asi si umíte představit, že to pro dívky nebyla zrovna příjemná a bezbolestná zábava. Rodiče takto poškozených dívek sepsali petici, že chování tohoto chlapce překročilo únosnou mez a žádají po škole nekompromisní řešení. Divíte se? Já teda vůbec ne.

V rámci práce se třídou jsem měla možnost nahlédnout, co se v dané třídě děje. Žáci v dotazníku SOCIOKLIMA prostřednictvím obrázků popisovali obvyklé chování sebe a svých spolužáků. A v sebehodnocení dokonce mohli přidat touto formou i odpovědi na další tři otázky: jak mne asi vnímají spolužáci, jaký bych chtěl být a jaký bych skutečně nechtěl být. Galerie obrázků vystihuje nejčastěji se vyskytující projevy chování a je až zarážející, jakou mají děti pozorovací schopnost. A nejenom to, jakou mají sebereflexi. To, co by jen stěží vystihly slovy, jsou schopni výběrem obrázků popsat naprosto přesně. Jak myslíte, že popsaly chování jejich spolužáka, o kterém se zde zmiňuji? Dejme mu pracovní jméno Honza. Chování Honzy je agresivní (v různých formách), nápadné (rozhodně si ho při vstupu do třídy všimnete, zejména, když vás přivítá nějakou vulgaritou), spolužáci vnímají, že má negativní vliv na dění ve třídě, ale také že nemá kamarády. Naprosto přesně. Takový byl jeho vnější obraz, největší díl matrjošky.

A jak popsal Honza sám sebe? Druhý dílek matrjošky skrytý před zraky ostatních byl poněkud jiný. Nechal nahlédnout do další vrstvy toho žáka. Jak se viděl? V čem se poznával? Popsal to naprosto přesně: myslím, si, že se mne druzí bojí, že jsem jiný než ostatní. A jak vyjádřil svá

přání tento grázlík? Dvanáctiletý problémový žák? „Chtěl bych být oblíbený, atraktivní, kamarádský!“ Měl krásná přání, ale neuměl je naplnit vhodným způsobem, ba naopak, tím, co dělal, se svému přání vzdaloval. A jaký by nechtěl být? Nechtěl by být mimo dění ve třídě, chybět ve škole. A možná zejména učitelé porozumí povzdechu svých kolegů z dané školy: Kolikrát jsme si přáli, aby aspoň dva dny chyběl a my mohli normálně učit! Tímto nahlédnutím na nabídl svoji druhou vrstvu, druhý díl matrjošky.

Velké překvapení mne čekalo při pročitání dotazníku Nedokončených vět. Zcela neutrálně postavené věty, které žáci dopisují podle toho, co uznají za vhodné. Příznám se, že už druhá vrstva, zejména jeho přání, mne nenechávala chladnou. Dítě, které chce dobré, ale neumí to! Co teprve, když jsem četla tuto jeho práci. Uvědomila jsem si, co se skrývá v jeho dalších vrstvách. Které neznáme, které si nedovolí ukázat. Vybírám z jeho sdělení a snad z toho bude patrné, proč si myslím, že nám v lavicích sedí matrjošky.

- *Moje největší přání je..., - být zas rodina s mamkou – nemám mamku, - aby oživil moji tři kamarádi, - aby si někdo všiml, že dobře tancuji street dance.*
- *Neumím si představit... nemít tátu, protože ho mám rád.*
- *Vadí mi... když se někdo trefuje do naší rodiny, protože mě to štve.*
- *Skoro nikdo netuší... že nemám mamku a že mi umřeli tři kamarádi.*
- *Naše třída potřebuje... tvrdého učitele.*

Kterou vrstvu duše tohoto dítěte jsme teď objevili? Myslím si, že nám odhalil třetí, čtvrtou vrstvu, se kterou si sám neví rady. Žel, příliš často se zastavíme u té první, u té nejvíce viditelné a zvolíme opatření, které se jeví jako racionální, podle předpisů. Jenže, co když těch vrstev je víc? je pro vás i teď Honza jenom grázl? je pro vás po všech svých sděleních jenom chlapec, co má dobrý cíl, ale nic pro to nedělá? Nebo je to pro vás chudáček, který má už od začátku život těžký? Všechno a zároveň nic izolovaně. Skutečně dělá špatné věci. Skutečně usiluje o přátelství. A skutečně je to zoufalé dítě. Jak sám řekl: „Hlavně mě nelitujte!“ Za vnější slupkou nevhodného chování, je zraněné dítě, které prožívá ztráty, které si neumí poradit s obtížnými situacemi ve svém životě.

Jsem přesvědčena, že ve školních lavicích je spousta dětí – matrjošek, které svůj příběh neodloží v šatně, protože to prostě nejde. Je mnoho takových dětí, které svým chováním ventilují své zoufalství, zklamání, smutek nebo bezmoc a my pro nedostatek času, nedostatek informací nebo prostě jen proto, že nás otravují v naší práci tyto děti trestáme za jejich zoufalství. Protože *děti, které zlobí, jsou děti nejisté*, jak kdysi řekl moudrý psycholog Alfred Adler, zakladatel individuální psychologie.

Tento příběh významně ovlivnil využití dotazníků SOCIOKLIMA. Dotazníková šetření zaměřené na žáka samotného, na jeho pozici ve třídě, na vnímání spolužáků přispívá ke včasné detekci jak podpurných, tak i rizikových faktorů, které se promítají do klimatu třídy.

Pár slov o SOCIOKLIMA – komplexním programu prevence

Sledují devět kategorií chování, které jsou dále rozdělněny na dalších pět konkrétních projevů. Pro mladší žáky jsou k dispozici dotazníky o 18 položkách, starší žáky a studenti mohou vybírat z 45 položek.

A ruku na srdce, nejsou to jen žáci – matřjošky ve školních lavicích, mohou to být naše děti v našich domovech, žijící vedle nás, nebo s námi, jimž někdy nerozumíme, nemáme čas podívat se na jejich vrstvy a zahlédnout tam jejich smutek, zklamání, vztek, či bezmoc, ale také jejich touhy a přání a radosti.

Mým největším přáním je, abychom v našich domovech nastolili atmosféru důvěry a porozumění, abychom na naše nejbližší měli vždy prostor a porozumění a nespokojili se s první vrstvou matřjošky jejich duše. Protože to, co naše děti doma nebo ve škole potřebují, abychom uměli skloubit obojí – podporu i limit. Na jedné straně touží po porozumění – *aha, tak toto prožíváš, po tomto toužíš* a na straně druhé stojí o nastavení limitu, o zastavení – *to, co děláš ti ubližuje, a v tom tě nepodpořím, toto ti nedovolím*. Někdy nám chybí porozumění, jindy zase odvaha ke stanovení limitu. Ale propojit obojí je výrazem zralosti, odvážného a pravdivého rodičovství, ale také pedagogické zralosti. Protože teprve tak můžeme pomoci dětem vrůstat do lidství. To je úkol nás dospělých, rodičů i učitelů.